

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

2011. SZENT ANDÁS HAVA

PSYCHÉ A KASTÉLYBAN

Több filmforgatást is megélt a falu, de mégis az 1979-es Nárctisz és Psyché a legemlékezetesebb ma is. Bódy Gábor (1946-1988) Weöres Sándor Psziché című verses eposzából készített kísérleti nagyjátékfilmet, melynek tállyai jeleneteit forgatták az ó-kastélyban, és annak parkjában. Psyché, valójában Lónyay Erzsébet, egy 19. századi, félig cigány, félig arisztokrata, mai szóval élve szabados életvitelű, versírással is foglalkozó úrhölgy, aki a maga korában meglátogatta Hölderlint és Goethét, verseit megküldte Toldy Ferencnek és Fáy Andrásnak. Első verseit 13 évesen írta Tállyán, sógorának Haller Ágostonnak a birtokán. A film forgatókönyvét Weöres Sándor műve alapján Csaplár Vilmos írta, a női főszerepet a görög származású Patrícia Adriani alakította. A filmforgatás miatt, az addig „Habsburg sárgára” festett kastély homlokzatát fehérre meszelték. Bódy Gábor már korábban is a filmnyelv egyik hazai újtójának számított, de a Nárctisz és Psziché filmje ebben a folyamatban mindenképp mérföldkőnek számít. Nem lett közönségfilm, de nagyon sok nemzetközi díjat nyert el Cannes-ban, Locarnóban, Sevilleben, Mannheimban és San Franciscóban.



A 32 évvel ezelőtti filmforgatást mára olyannyira elfelejtettük, hogy sehol nem hivatkozunk rá, nem büszkélkedünk vele. (TCs. Képek: Weöres Sándor, Bódy Gábor a Psyché forgatásán, Csaplár Vilmos, filmplakát, Patrícia Adriani az ó-kastélyban, Szécseny mint Tállya, főszereplők az ó-kastély platánjánál, jelenet az ó-kastély udvarán, egy ló a lovagteremben.)

VASSZÉCSENY MŰEMLÉKEI (5) SCHILSON KASTÉLY

Még ma is helytelenül Ó-Ebergényi kastélynak hívjuk, hívják, köszönhetően annak, hogy hosszú ideig nem nagyon foglalkoztatta a település múltja az itt lakókat. Koppány Tibor határozta meg először építetőjét, báró Schilson János Mihályt, a már említett 1990-es, Vasi Szemlében megjelent tanulmányában. 20 év nagy idő, de ahhoz úgy látszik kevés, hogy helyesbítsük hibás beidegződéseinket, történelmi téveszméinket. Azonban ezzel egyáltalán nem azt állítom, hogy a Schilson kastély múltjáról mindent tudnánk, még ma is az egyik legtalányosabb múltú műemlékünknek számít. Az építkezésekről sajnos nem maradtak fenn adatok, illetve a győri egyházmegye, és Sopron város levéltáraiban még nem kutatott senki Schilson János után, aki soproni polgárként a győri püspök jószágkormányzója volt. Ezek a kutatások pedig nagyon fontosak lennének, mivel egy biztos, Schilson báró az építkezés során nem bontotta el teljesen, az előtte már romokban álló egykori Enyingi, majd Telekesi Török várkastélyt, annak egyes elemeit, épületeit, a (ma még ismeretlen) bécsi építészével beemelte egy központi gondolatra megálmodott U alakú épületegyüttesbe. Az ó-kastély keleti oldalszárnyában ma is található 130 cm vastag falak, amik minden bizonnyal a régi várkastély falaiból maradtak meg. Károlyi Antal még középkori téglákat is talált ennek a szárnynak a falaiban. A régi térképek, és leírások bizonyítják, hogy az U alakú elképzelés megőrizte a régi várkastély „öreg palota” épületét, ami a mai, L alakú épülettől különállva még a 20. század első felében is állt. A második osztrák katonai térkép pedig valóságos U alaprajzot mutat, tehát valamilyen formában léteznie kellett egy szimmetriára épülő

elképzelésnek. Természetesen sokkal tisztábban látnánk, ha már ismernénk a Smidt Múzeumban előkerült Ebergényi levéltár iratanyagát, mivel az Ebergényi család több, mint másfél száz évig volt Szécseny földbirtokosa.



Itt egyrészt előkerülhetnek a későbbi átalakítások, elbontások dokumentumai, másrészt a korábbi birtokosi jogviszonyok dokumentumai talán fényt vethetnek az egykori építési adatokra, esetleges, az Ebergényi családot megelőző átalakításokra. Mindenesetre Koppány Tibornak a Festetics levéltárban végzett kutatásai alapján felvázolt épület-átalakítási koncepciója a Schilson bárókat követő Festetics József ideje alatt talán mégsem teljesen helytállóak. Az építkezésekre, átalakításokra hozott adatok ugyanis az újonnan épülő sörházra, svájci tehenészetre is vonatkozhatnak. Mindenesetre az ó-kastély tervezőjében olyan építész kell keresnünk, aki A. E. Martinelli és F. v. Erlach bécsi udvari építészek, stílusmegoldásait alkalmazta Szécsenyben.



Vegyük tehát sorba, mit tudunk a kastélyról. 1713 augusztusában vásárolta meg II. Telekesi Török Istvántól Szécsenyt a würzburgi származású Schilson János Mihály. Felesége a soproni polgármester leánya, Kresznarics Annamária volt. Feleségének sógornője viszont Hevenessy Katalin volt, a szécsenyi Hevenessy családból. 1714 januárjában Felsősurányban a Hevenessy család többi tagja is eladta Schilson Jánosnak a Szécsennyel kapcsolatos birtokrészeit. Azonban még 1717-ben, egy vármegyei összeírásban Szécseny birtokosaként, Schilson feleségének sógornője Hevenessy Katalin és annak testvére, Hevenessy Antal volt megnevezve. Schilson János Mihály csak 1718-ban vette át a falut. A közben báró rangot kapó Schilson János 3 év alatt, 1719 és 22 között építette át a kastélyt, amely alaprajz tekintetében sok hasonlóságot mutat soproni palotájával. 1748-ban tárgyalt először Festetics József táborok Schilson August Christiannal, Schilson János fiával Szécseny eladása ügyében. 1750-ben már Festetics Józsefé a falu, és rögtön belekezd nagy tervei kivitelezésébe. 1759-ben meghalt Festetics József, fia Festetics Pál 1761-ben a győri Schaller Istvánnal kifestette a kastély kápolnáját, ami akkor két emelet magas volt. Sajnos a kápolna berendezése, illetve általában a kastély bútorzata az 1945-ös államosítás után (amikor a Raffensperger család birtokában volt, akik 1956-ban Venezuelába emigráltak), szőrén-szárán eltűnt. A Schilson kastély vitathatatlanul a település legértékesebb műemléke, sokkal nagyobb odafigyelést és megbecsülést érdemelne, mind helyi, mind regionális és országos szinten, érdemes lenne olyan összefogásban gondolkodni, aminek során felépülhetne a ma nem létező másik épületszárny (egy nagy konferenciateremként), és teljes pompájában születhetne újjá az ó-kastély.



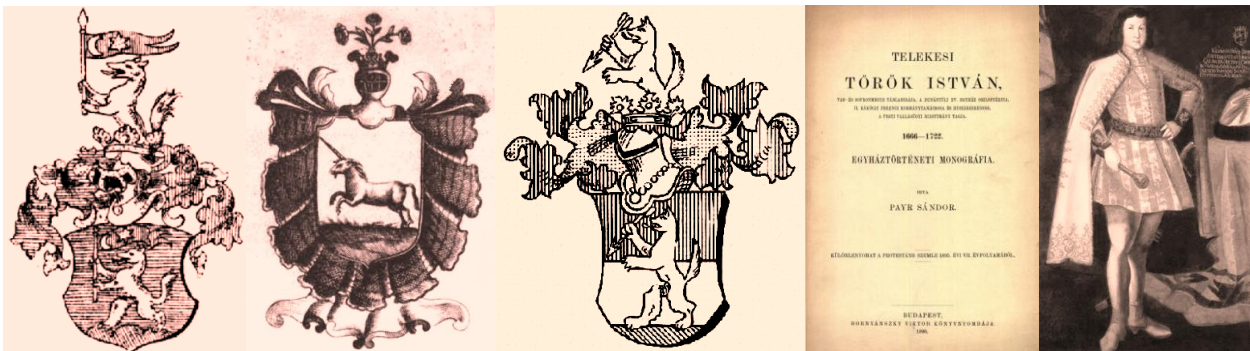
(TCs. Képek: 1784-es, 1806-os katonai térképek, 1857-es kat. térkép, 1872-es katonai térkép, 1916-os kat. térkép, Károlyi Antal elképzelt alaprajza, rekonstrukciós rajz az U alakú homlokzatról, 19. század végi és 20. század eleji fotók a kastélyról, Schilson címer, a lovagterem, Schilson pecsét, azonosítatlan címer a kastély lovagterméből, a kastélykápolna mennyezetképe, az 1985-ös felújításkor végzett ásások, a Török várkastély keleti olaszbástyájának és a déli négyszögletes bástyájának az alapjai.)

MILIK, MILEK, MÜLÖK

Már többször volt szó a Múltidézőben erről a középkori faluelőről. Császnak kopjafát állítottak emlékül, Lipárt nevét egy utca őrzi, Milekről pedig legtöbbször azt sem tudják hol volt. Pedig Milek miatt lesz 6 év múlva 800 éves a település. A középkortól a 17. század végéig, egymagában több oklevél és írásos emlék (138) őrzi múltját, mind az összes többi faluelődé együttvéve: Szécseny (52), Lipárt (22), Császt (15). Miért bánt a történelem ilyen mostohán Milekkel? Eredetileg fejedelmi szolgáló falu volt Kenézzel együtt, majd a vasvári ispáni vár népei lakták, később a földváraról és a malmáról olvashatók tudósítások. Malomra, molnárra is visszavezethető a Milek szó, annak is leginkább a nép nyelvén fennmaradt Mülök változata, de más elképzelés szerint földdel fedett fakupacot jelentett a Milek kifejezés. Mind a két feltételezés elképzelhető, hiszen itt a Gyöngyös mente irtás-terület volt, másrészt már 1217-ben kétkerekű malma volt, ami P. Hajmási Erika középkoros régész szerint, akár római alapokra is épülhetett. A 18. században már nem említik az oklevelek, viszont a múlt század első felében még Ószögnek hívták Lipárt egykori mileki falurészét. Önkormányzati képviselőként szerettem volna emléket állítani Mileknek, de minden utcanév-változási javaslatomat elvetették. Magyarországon kevés olyan falu létezik, amivel 138 középkori oklevél foglalkozik. Milek lehet, hogy dobogós helyezést érne el egy ilyen megméretésben, csak a mai Vasszécseny nem becsüli eléggé emlékét, múltját. (TCs.)

HELYI TÖRTÉNELEM (8.) TÖRÖK KOR VÉGE, RÁKÓCZI KOR

1633-ban a szécsenyi udvarházban volt a kézfogója Egerváry Mihálynak és Cziráky Évának. 1634-ben ugyanitt tartotta esküvőjét Telekesi Török Zsuzsanna és Viczay Ádám. 1636-ban Telekesi Török János maga helyett Lippay Gáspár országbírót küldte a vármegyegyűlésre. 1639-től Horváth András lett Szécseny harmadik evangélikus lelkésze. 1642-ben már Dragonics György volt az evangélikus lelkész Szécsenyben, aki pert indított az akkori szécsenyi evangélikus tanító, Leporini András ellen. A tanító azt híresztelte a lelkészről, hogy a bárdosi filia szószékéről Achábnak és Jazebálnak nevezte Szécseny földesurait, és Szodomának az udvarukat. A hívek mindkét faluban kiálltak a lelkészük mellett, azonban új lelkészt nevezetek ki a helyére Györváry Miklós személyében. Ugyanebben az évben Gersei Pethő Margit és férje Telekesi Török János új evangélikus templomot építtetett Szécsenyben Szent János evangélista tiszteletére. A templomhoz a piactéren iskolaházat és prédikátorházat is építettek a különálló harangláb mellé. Az iskolaház a malom szeren állt, a prédikátorházzal átellenben. (Piactérnek hívták egész a 20. század elejéig a mai szécsenyi foci pályát, mivel Szécseny ebben az időben vásártartási engedéllyel bírt, és majdnem mezővárosi rangra emelkedett.) Az év júliusában Kiss Bertalan evangélikus püspök egyházlátogatást tett Szécsenyben Musay Gergely lövői esperes, Bozzai Albert táblabíró és Szeremley Mózes kíséretében. (Az egyházlátogatás jegyzőkönyve pontosan leírja az új templom belsejét és felszerelését.) 1643-ban Farkas Imre csepregi nyomdász Telekesi Török János két fiának ajánlotta episztolás könyvét, amit az 1636-os kiadás után készített. 1644-ben elhunyt Telekesi Török János, akit az általa épített templom kriptájában helyeztek örök nyugalomra. 1645-ben bárói rangot kapott Telekesi Török Zsuzsanna férje, Viczay Ádám.



1646-tól 14 év éven át Móddi Regini Márton volt Szécsény evangélikus lelkésze. 1648-ban a Telekesi Török családnak 12 egész porta birtoka volt Szécsényben. 1649-ben Telekesi Török István a zalavári vár kapitánya volt, több sikeres csatát vívott a törökkel. (Török István felesége Orehóczy Katalin, a kőszegi vár kapitányának a leánya volt, házasságukból 7 gyermekük született.) 1650-ben Cziráky Zsigmond végrendelkezett, a végrendeletben Szécsény földesuraként Hevennesy Jánost nevezte meg. 1660-ban Odor István volt Szécsény evangélikus lelkésze. 1661-ben virágzó egyházként írták le a szécsényi egyházat. 1668-ban elhunyt Telekesi Török István, majd két hónap múlva özvegye is. A másfél évesen árván maradt II. Telekesi Török Istvánt testvérbátyjai, Török Pál és Török Ádám nevelték fel. 1669-ben Perenyei Bálint lett Szécsény evangélikus lelkésze, ő lett a nevelője II. Török Istvánnak. 1674-ben Tormássy Péter egyházlátogatást tett a faluban, ekkor üldözték el Szécsényből az evangélikus lelkészt, helyére Liptai Ferenc katolikus plébános került. II. Török Istvánnak ekkor Okolicsányi Menyhért lett a nevelője. „Ott tanultak ők ezen szomorú időkben a szécsényi kastélyban, és pedig azon magányos residentiában, melyet bátyjaik külön az ő számára építettek. Ezen Okolicsányi Törököt nem csak a deák nyelvre s a többi szokott tantárgyra tanította, hanem a hazai törvények és jog ismeretébe is ez által beavatta... Szécsényben is bezárták és elfoglalták a nagyatyja által épített templomot.” 1678-ban I. Lipót király megerősítette birtokaiiban Telekesi Török János utódait. 1686-ban a 20 éves, II. Török István részt vett Buda visszafoglalásában. „Budavár falai alól az ifjú Török visszatért Vas megyei birtokára. De akkor is a honn heverésnek nem üle porában, mint képzett nemes ifjú, a közpályára készül. E célból herceg Eszterházy Pálnak udvarába véteti fel magát, talán még mindig Ádám bátyja ajánlatára.” (Másfél évet töltött Kismartonban és Fraknón felváltva.) Az év során 1000 tallér kért kölcsön Török Ádám és II. Török István húguktól, Török Júliától és annak férjétől, Hevennesy Jánostól, mivel az osztrák sereg beköltözött a szécsényi kastélyba, és addig nem akartak elmenni, amíg a jobbágyokra kivetett sarcot nem kapták meg. (Török Ádámnak Gosztonyi Anna volt a felesége.) 1688-ban II. Török István Erdődy Sándor Vas-vármegyei főispán szolgálatába állt. 1690-ben, II. Török István 24 évesen megházasodott, elvette Komáromy Katát, a Győr-vármegyei táblabíró leányát. (Az ifjú pár Egyedre költözött.) Ugyanebben az évben Török Ádám leánya Török Kata is megházasodott, Szegedy Pál Vas-vármegyei alispánhoz ment feleségül. 1691-ben Török Ádám kénytelen volt elzalogosítani a szécsényi kastélyban birtokolt saját részét sógorának, Hevennesy Jánosnak. (A szécsényi Hevennesy családból származott Hevennesy Gábor, a híres jezsuita hittudós, a bécsi Pázmáneum igazgatója.) 1693-ban Szegedy Pál vezetésével szemlélt tartottak a szécsényi kastélyban. (A szemle leírásából rekonstruálható az ó-kastély helyén álló korábbi udvarház.) 1694-ben II. Török János adósságai fejében átadta kastélybeli részét sógorának, Hevennesy Jánosnak. 1695-ben Hevennesy egyességet kötött a vármegyével, hogy a szécsényi kastély bástyáinak és saroktornyainak pincéit átmenetileg börtönnek használhatja a vármegye. 1696-ban Hevennesy már a vármegye alispánja volt. 1697-től maradtak fenn a szécsényi plébánia anyakönyvei. 1699-től Nagy Ferenc a második szécsényi katolikus plébános. 1705-ben, a Szécsényi Országgyűlésen, II. Török István beválasztották II. Rákóczi Ferenc 24 tagú szenátusába. (Sógora, Hevennesy János alispán az osztrákok oldalán harcolt.) 1706-ban II. Török István részt vett Győr visszafoglalásában. 1707 tavaszán II. Török István a visszafoglalt Szombathelyen táborozott seregével. 1708-ban Eszterházy Antal dunántúli főkapitány kuruc seregével Szécsényben táborozott. 1709-ben II. Török István ott volt Egerben a szenátori ülésen. Az év nyarán Béri Balogh Ádámmal megtámadta Kőszegét és Szombathelyt, ahol a várat felgyújtották. 1711-ben a szécsényi udvarházban II. Török István és Török Julianna családí egyességet kötött a szécsényi birtokról. A szatmári békekötés után Hevennesy felnőtt gyermekei királyi megerősítést kaptak a korábban zálogba vett Telekesi Török javakra. (TCs. Képek: Cziráky címer, Hevennesy címer, Szegedy címer, Payr Sándor könyve II. Telkesei Török Istvánról, Eszterházy Antal.)

ADJÁTOK MEG A CSÁSZÁRNAK, AMI A CSÁSZÁRI ÉS AZ ISTENNEK, AMI AZ ISTENÉ

A nyár során két festményt ajándékoztam a lipárti ravatalozónak, és kettőt a lipárti templomnak, miután elkészült annak teljes belső restaurálása. (TCs. Képek: Egy a temetőbe járás, Krisztus elgyötörtén, Az élet győzelme a halál felett, A kereszténység halála és feltámadása.)



A következő szám tartalmából: Helyi parkok és kertek a múltból, Helyi történelem (9.) 18. század közepe, Vasszécsény műemlékei (6.) Ebergényi kastély, A kommunizmus mártír papjai Vasszécsényben (1.) Abai Imre